

Lech Jaczynowski, Andrzej Smoleń, Łukasz Wiater

Kluby sportowe w środowisku szkolnym w Polsce

Ido Movement for Culture : journal of martial arts anthropology : theory of culture, psychophysical culture, cultural tourism, anthropology of martial arts, combat sports 12/4, 35-43

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

LECH JACZYŃSKI^{1,ABD}, ANDRZEJ SMOLEŃ^{2,BCD}, ŁUKASZ WIATER^{2,EFG}

¹ Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie (Polska)

² AWF J. Piłsudskiego w Warszawie (Polska)

e-mail: ansmolen@poczta.onet.pl

Kluby sportowe w środowisku szkolnym w Polsce

Submission: 24.08.2012, acceptance: 28.09.2012

Słowa kluczowe: środowisko szkolne, proces wychowania fizycznego, szkolne kluby sportowe, uczniowskie kluby sportowe, funkcje klubów sportowych

Streszczenie

W środowisku szkolnym w Polsce funkcjonują dwa zróżnicowane pod względem tradycji kluby: szkolne i uczniowskie. Pierwsze rozpoczęły swoją działalność w latach 50. XX wieku w ramach struktur Szkolnego Związku Sportowego, drugie blisko 40 lat później jako stowarzyszenia nie rejestrowane przez sądy, ale wpisywane do ewidencji starostów powiatowych. Uczniowskie kluby sportowe, pomimo krótkiego okresu funkcjonowania charakteryzuje niespotykana, nigdy dotąd, dynamika wzrostu pod względem ilościowym. Już w roku 2006 ich liczba przekroczyła 6,8 tysięcy, podczas gdy liczba szkolnych klubów sportowych w ostatnich kilkunastu latach systematycznie malała (od 313 w roku 1998 do 106 w roku 2010).

Chcąc uzyskać opinię na temat funkcjonowania tych klubów przeprowadzono ankietę wśród 100 nauczycieli wychowania fizycznego, uczestników Podyplomowych Studiów Menedżerskich Organizacji i Zarządzania Kulturą Fizyczną, realizowanych w ramach Ogólnopolskiego Programu Kształcenia Kadr Sportowych w Szkole Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku, Wyższej Szkole Wychowania i Turystyki w Białymstoku oraz AWF w Warszawie w roku 2011.

Nie wszyscy badani respondenci pracowali w szkołach, przy których funkcjonowały jednocześnie uczniowskie i szkolne kluby sportowe, dlatego ostatecznej obróbce poddano 30 ankiet. Badani wypowiedzieli się w nich na temat: 1) miejsca UKS-ów i SKS-ów w procesie wychowania fizycznego, 2) funkcji realizowanych przez te kluby, 3) zmian, które mogłyby usprawnić proces pozaszkolnego wychowania fizycznego.

Analiza udzielonych wypowiedzi rysuje interesujący obraz badanego zagadnienia, ale jest to tylko sondaż sygnalizujący określone problemy, wymagający badań na większą skalę.

Wstęp

Transformacja systemowa lat 90. dwudziestego wieku zmieniła zasadniczo w Polsce status wszystkich organizacji pozarządowych w strukturze tzw. podmiotów gospodarki narodowej. Przed wszystkim organizacje te, po likwidacji sektora uspołecznionego, nie zostały zaliczone do nowo powstałego sektora publicznego, tylko zostały przeniesione do sektora prywatnego¹. O tzw. trzecim sektorze wówczas jeszcze się nic nie mówiło. Wywołało to wiele problemów utrudniających funkcjonowanie takich organizacji jak np. likwidacja dotacji podmiotowych, czy traktowanie ich na podobieństwo prywatnych organizacji biznesowych. Do tego, na początku, brakowało specyficznych regulatorów umożliwiających odnalezienie się im

w nowej sytuacji. Ciężko przeświadczenie, że tak jak wcześniej, nie można w takich organizacjach podejmować działalności gospodarczej. W przypadku uczniowskich klubów sportowych, ich rejestracja na poziomie starostwa (a nie przez sąd) wręcz narzucała taki wymóg, a ustawa z 2003r. o działalności organizacji pożytku publicznego i wolontariacie ugruntowała takie podejście. Możliwość starania się obywateli o 1% odpisu od płaconego przez nich podatku w ramach rocznego rozliczenia PiT, nie wywołała lawiny starających się o takie zasilenie swojego budżetu. W tej sytuacji bardzo wiele takich organizacji zaprzestało w ogóle funkcjonować lub bardzo ograniczyło swoją działalność.

W obszarze sportu szkolnego też występowały wspomniane wyżej problemy, a do tego doszło wiele zmian dotyczących tylko tego środowiska, których przyczyny nie dla wszystkich były zrozumiałe. I tak

1 Porównaj rycinę na stronie opatrzonej numerem XIII w *Roczniku Statystycznym GUS*, Warszawa 1991.

np. mało kto już pamięta jakie dyskusje wywołało rozbudowanie obok struktur Szkolnego Związku Sportowego zupełnie niezależnych struktur uczniowskich klubów sportowych, które mogły być też zakładane przy parafiach, ludowych zespołach sportowych, jednostkach straży pożarnej, młodzieżowych domach kultury etc. Ówczesny prezes Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki S. Paszczyk wiodł spór z prezesem Zarządu Głównego Szkolnego Związku Sportowego Z. Cendrowskim, który uważał, że sport wyczynowy nie zawsze wpływa pozytywnie na zdrowie młodych osób będących w wieku szkolnym i z tego względu nie powinno się wykorzystywać struktur SZS do lansowania idei rywalizacji sportowej na taką skalę jaką życzył sobie UKFiT.

Ta szczególna forma prawna usankcjonowana zapisem art. 7 ustawy z dnia 18.01.1996 r. o kulturze fizycznej (Dz. U. Nr 25, poz. 113) nie podlegała rejestracji sądowej, jak wszystkie inne stowarzyszenia (w tym kluby sportowe), tylko uzyskiwała osobowość prawną na mocy wpisu do ewidencji prowadzonej przez starostów w powiecie, w którym była siedziba takiego UKS-u.

Opis funkcjonowania klubów sportowych w środowisku szkolnym opiera się na poznaniu i zrozumieniu dualnego podejścia do sportu dzieci i młodzieży. Podstawą rozdziału jest rozróżnienie pomiędzy sportem wyczynowym, który ma wychowywać młodzież i prowadzić ją w kierunku profesjonalnej kariery zawodniczej (UKS), a sportowymi formami aktywności ruchowej, której podstawowym zadaniem jest dbanie o zdrowie dzieci i młodzieży (SKS).

W przypadku obszaru konstytucyjnego najlepiej jest odnieść się do art. 68 ust.5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, która stanowi, że „władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży”.

Jeżeli chodzi o szczegółowe zapisy w obszarze prawnym to należy przypomnieć, że w latach 2005-2010 współistniały obok siebie ustawa o kulturze fizycznej z 1996r. oraz ustawa z dnia 25 lipca 2005 roku o sporcie kwalifikowanym (Dz. U. Nr 155, poz. 1298), które to w swoim sprzężonym działaniu nie pomagały organizacyjnie i finansowo rozwojowi kultury fizycznej dzieci i młodzieży [Jaczynowski, Stopczyński, Żyśko 2007].

Ustawa o sporcie z 2010r. też nie rozwiązała w pełni problemu dualizmu organizacji kultury fizycznej dla dzieci i młodzieży, wskazała jednak pewne podstawowe kierunki regulujące omawiany wcześniej problem². Praca nauczyciela, w świetle

zmian prawnych, nie może więc polegać na kopiowaniu zajęć sportowych prowadzonych w ramach uczniowskich klubów sportowych oraz szkolnych klubów sportowych. Dodatkowo nauczyciel związany z UKS-em zobowiązany jest do zachowania postawy prospołecznej: ścisłej współpracy z rodzicami i sympatykami klubu mając na uwadze rozwój i osiągnięcia sportowe swoich podopiecznych [Griffin 1998, Thiebault 2000, O'Sullivan, MacPhail 2010]. Patrząc na strategiczny kierunek wyznaczony przez ustawę o sporcie kluby sportowe w środowisku szkolnym powinny tworzyć odpowiednie zaplecze dla sportu wyczynowego w formie uczniowskich klubów sportowych oraz dać szansę każdemu dziecku do rozwoju fizycznego w ramach szkolnych klubów sportowych.

Dzisiaj niekiedy spotykamy sytuację, gdy w środowisku tej samej szkoły działają obok siebie szkolne kluby sportowe i uczniowskie kluby sportowe.

Materiał i metody

Celem niniejszego opracowania była próba zdiagnozowana działalności uczniowskich i szkolnych klubów sportowych pod względem ilościowym i jakościowym.

W przypadku diagnozy pod względem ilościowym chodziło o rozpoznanie zmian ilościowych, w obu typach klubów, w okresie wspólnej koegzystencji w szkołach. Przedmiotem zainteresowania była w szczególności liczba klubów, sekcji, członków, ćwiczących oraz kadry szkoleniowej w latach 1990-2010.

W przypadku diagnozy pod względem jakościowym chodziło o rozpoznanie jak działalność tego typu podmiotów postrzegana jest w terenie, przez ludzi pracujących na co dzień w tych organizacjach.

W pracy poszukiwano odpowiedzi na pytania:

1. Jakie jest miejsce uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w procesie wychowania fizycznego?
2. Jakie funkcje realizują uczniowskie i szkolne kluby sportowe w procesie wychowania fizycznego?
3. Jakie zmiany mogłyby usprawnić proces wychowania fizycznego, w tym zwłaszcza pozaszkolnego wychowania fizycznego?

W przypadku badań jakościowych grupą badaną stanowiło 30 nauczycieli wychowania fizycznego – uczestników Podyplomowych Studiów

es/11009893570303530001262596559.pdf . Dostęp z dnia 25.04.2011r. oraz ustawa o sporcie z dnia 25.06.2010r. (Dz. U. Nr 127, poz. 857).

² Uzasadnienie do projektu ustawy o sporcie. Instytut Spraw Publicznych (<http://www.isp.org.pl/kompas/fil>

Tabela 1. Uczniowskie kluby sportowe w Polsce w latach 1994-2010 w ujęciu statystycznym

Lp.	Wyszczególnienie	Lata								
		1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
1.	Kluby	217	1631	2186	3808	4361	5119	6851	6853	6297
2.	Sekcje	687	4400	5748	9955	11275	13655	17707	17427	14869
3.	Członkowie (tys.)	21,7	124,6	166,9	269,7	306,2	354,8	452,1	420,7	375,5
4.	Ćwiczący (tys.)	20,5	119,4	150,3	267,5	313,4	373,0	485,4	462,6	420,9
5.	Trenerzy i instruktorzy	696	4186	6331	9308	10429	12641	16559	16511	16336

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kluby sportowe w latach 1999-2000 [2001]; Malinowska [2004, 2007]; *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 1990-1998*[1999]; *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 2008-2010* [2011].

Tabela 2. Szkolne kluby sportowe w Polsce w latach 1994-2010 w ujęciu statystycznym

Lp.	Wyszczególnienie	Lata								
		1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
1.	Kluby	282	269	313	154	133	87	101	117	106
2.	Sekcje	599	666	759	326	317	187	225	268	268
3.	Członkowie (tys.)	35,8	33,4	38,3	19,0	18,7	8,6	10,2	11,4	9,0
4.	Ćwiczący (tys.)	34,4	31,1	33,9	16,9	17,4	8,0	9,5	10,1	9,1
5.	Trenerzy i instruktorzy	1482	1327	1505	706	587	352	415	398	448

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kluby sportowe w latach 1999-2000 [2001]; Malinowska [2004, 2007]; *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 1990-1998*[1999]; *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 2008-2010* [2011].

Menedżerskich Organizacji i Zarządzania w Kulturze Fizycznej podnoszących swoje kwalifikacje w ramach realizacji projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej. Badani respondenci pochodzili m.in. z: Warszawy, Białegostoku, Ełku, Sokółki, Giżycka, Aleksandrowa Łódzkiego, Ciechanowa, Brodnicy, Iławy, Lipna, Żuromina. Pracowali oni w szkołach (podstawowych lub gimnazjach, rzadziej w liceach lub technikach), które współpracowały z uczniowskimi i szkolnymi klubami sportowymi. Średni staż pracy w szkolnictwie badanych osób wynosił 11 lat.

Podstawowym narzędziem badawczym była ankieta składająca się z 40 pytań. Analizie poddano indywidualne wypowiedzi respondentów.

Plaszczyzną odniesienia przy opisie i interpretacji wyników badań własnych na temat uczniowskich klubów sportowych były wcześniejsze badania prowadzone przez innych autorów w zakresie niniejszej tematyki, w tym zwłaszcza wyniki badań prowadzone przez R. Tomika [2006, 2008a, 2008b] oraz R. Tomika i W. Kudlika [2005, 2008, 2011].

Uczniowskie i szkolne kluby sportowe w Polsce w latach 1990-2010 w świetle danych statystycznych

Uczniowskie kluby sportowe w Polsce ujmowane są w zestawieniach statystycznych od roku 1994. W latach 1994 – 2006 miała miejsce niespotykana dynamika ich rozwoju pod względem liczby sekcji, członków, ćwiczących oraz liczby trenerów

i instruktorów. W latach 2006-2010 nastąpiło zahamowanie ich dynamiki wzrostowej (tabela 1).

Szkolne kluby sportowe w Polsce ujmowane w zestawieniach statystycznych w Polsce od ponad 50 lat. W latach 1960-1990 funkcjonowało ok. 200 tego typu klubów³. Na początku transformacji ustrojowej w 1990 ich liczba spadła do 171. W kolejnych w kilku latach miał jednak miejsce widoczny wzrost liczby tych klubów, członków, ćwiczących oraz kadry szkoleniowej. Załamanie nastąpiło w latach 1999-2004. Spadła liczba klubów, sekcji i zasobów kadrowych. W latach 2006-2010 regres został zahamowany (tabela 2).

Z porównania potencjału organizacyjnego i kadrowego uczniowskich i szkolnych klubów sportowych widać wyraźnie, że Szkolny Związek Sportowy stracił swoją dominującą pozycję w środowisku szkolnym jaką posiadał do połowy lat 90. XX wieku. W obecnej sytuacji, kiedy liczba uczniowskich klubów sportowych w Polsce jest 60-krotnie większa od liczby szkolnych klubów sportowych posiadających osobowość prawną, trudno nawet mówić o konkurencyjności tych podmiotów w środowisku szkolnym. O braku tej konkurencyjności może świadczyć fakt, że w świetle zapisów zawartych w statucie Szkolnego Związku Sportowego członkami zwyczajnymi jego struktur powiatowych i gminnych mogą być nie tylko szkolne i międzyszkolne kluby sportowe

³ W statystyce tej nie zostały uwzględnione szkolne kluby sportowe będące jednostkami regulaminowymi nie posiadające osobowości prawnej.

ale także uczniowskie kluby sportowe⁴. Szkolny Związek Sportowy, pomimo relatywnie niewielkiego potencjału organizacyjnego i kadrowego spełnia ważną misję na płaszczyźnie koncepcyjnej i programowej.

Przeobrażenia potencjału organizacyjnego i kadrowego uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w ostatnim 15-leciu skłaniają do postawienia pytań o miejsce i funkcje tych organizacji w środowisku szkolnym. Z pytaniami w zakresie tego typu tematyki zwrócono się do wybranych nauczycieli wychowania fizycznego, pracujących w szkołach, posiadających kompetencje w zakresie organizacji i zarządzania kulturą fizyczną.

Miejsce uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w procesie wychowania fizycznego

Przy ocenie miejsca uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w procesie wychowania fizycznego zwrócono uwagę m.in. na:

1. znaczenie jakie do współpracy z uczniowskimi i szkolnymi klubami sportowymi przywiązywały dyrekcje szkół,
2. zakres w jakim dyrekcje szkół ułatwiały uczniom będącym zawodnikami klubów godzenie nauki ze sportem,
3. status prawny klubów oraz przypadki zatrudniania w klubach osób odpowiedzialnych za sprawy finansowo-księgowo,
4. członkostwo nauczycieli wychowania fizycznego w klubach oraz we władzach tych klubów,
5. obecność młodzieży niepełnoletniej w zarządach klubów oraz posiadanie przez tę młodzież biernego i czynnego prawa wyborczego,
6. stosunek nauczycieli do zakładania przy tych samych szkołach uczniowskich i szkolnych klubów sportowych,
7. poziom współpracy pomiędzy uczniowskimi i szkolnymi klubami sportowymi,
8. rodzaje współpracy nauczycieli szkół z badanymi klubami,
9. skalę podwójnego członkostwa młodzieży szkolnej w uczniowskich i szkolnych klubach sportowych,
10. własność i źródło sprzętu sportowego klubów,

W ocenie badanych nauczycieli wychowania fizycznego, dyrekcje szkół przywiązywały różnicowane znaczenie do współpracy z

uczniowskimi i szkolnymi klubami sportowymi. Opinie respondentów na ten temat rozłożyły się równomiernie. Zainteresowanie dyrekcji szkół współpracą z klubami było duże lub bardzo duże – zdaniem 35,2% badanych, średnie – zdaniem 30,8% badanych, małe, bardzo małe lub żadne – zdaniem 34,5% badanych.

Minimalnie lepszą oceną uzyskały dyrekcje szkół przy dokonywaniu oceny zakresu w jakim ułatwiały one uczniom - sportowcom godzenie nauki ze sportem. Zakres tych ułatwień był duży lub bardzo duży - zdaniem 42,9% badanych, średni - zdaniem 32,1% badanych, mały lub bardzo mały – zdaniem 25% badanych.

Według 60,7% badanych nauczycieli uczniowie szkół będący sportowcami mogli korzystać ze wszystkich obiektów sportowych w mieście (gminie) w wyznaczonych godzinach. Blisko 29% badanych oceniło tę dostępność bardziej krytycznie jako ograniczoną⁵.

Tylko w połowie szkół, w których pracowali badani nauczyciele wychowania fizycznego były formalnie wyznaczone osoby odpowiedzialne za współpracę z klubami sportowymi. Wśród osób odpowiedzialnych za tą współpracę wymieniano wicedyrektora szkoły, prezesów lub trenerów klubów.

Do zadań realizowanych przez wymienione osoby należało m.in.: ustalanie godzin, w których uczniowie mogli korzystać z obiektów klubów, utrzymywanie współpracy z gminą, klubem, pozyskiwanie środków finansowych na działalność, organizowanie imprez sportowych, utrzymywanie kontaktów z nauczycielami i rodzicami, wyszukiwanie uzdolnionych dzieci do sportu itp.

Zdaniem respondentów, wszystkie badane uczniowskie kluby sportowe posiadały osobowość prawną⁶. Osobowości prawnej nie posiadała natomiast większość szkolnych klubów sportowych. W uczniowskich klubach sportowych (w ponad 53% przypadków) zatrudniane były osoby ds. finansowo-księgowych lub biurowych.

Ponad 60% badanych nauczycieli było członkami klubów sportowych. Większość z nich (ponad 46%) była członkami uczniowskich klubów sportowych. Blisko 43% badanych było członkami zarządów tych klubów. Niektórzy pełnili funkcje prezesów (3 osoby) lub v-ce prezesów klubów (6 osób).

5 Nieograniczony dostęp do obiektów sportowych w gminie posiadali, zdaniem jednego z nauczycieli uczniowie szkoły specjalnej w gminie Świnice Warckie (powiat łęczycki, woj. łódzkie).

6 Jeden z badanych respondentów stwierdził, że osobowości prawnej nie posiada UKS Wilanowia. Informacja ta okazała się jednak nieprawdziwa.

4 Por. zapisy zawarte w statucie Szkolnego Związku Sportowego [http://www.szs.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=91] [27.08.2012].

W zarządach klubów nie stwierdzono jednak obecności młodzieży niepełnoletniej (16-17 letniej), choć zdaniem badanych w 8 uczniowskich klubach sportowych posiadała ona bierne prawo wyborcze.

Większość badanych nauczycieli (blisko 70%) uważała za uzasadnione zakładanie przy tych samych szkołach uczniowskich i szkolnych klubów sportowych. Jeden z respondentów był zdania, że taka sytuacja jest uzasadniona jedynie w przypadku szkół z klasami sportowymi. Według niego UKS-y powinny przedstawiać ofertę, przede wszystkim dla klas sportowych, a SKS-y dla klas niesportowych.

Większość badanych (ponad 78%) uważała także, że współpraca pomiędzy uczniowskimi i szkolnymi klubami sportowymi układa się dosyć dobrze, dobrze lub harmonijnie.

O miejscu uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w procesie wychowania fizycznego dobitnie świadczyły różne formy współpracy nauczycieli szkół z tymi klubami. Polegały one m. in. na: prowadzeniu sekcji sportowych, prowadzeniu zajęć pozalekcyjnych, współorganizowaniu imprez i obozów sportowych, koordynowaniu zajęć uczniów trenujących w klubach, tak aby zajęcia szkolne i klubowe nie pokrywały się i były bardziej efektywne itp.

Tylko w dwóch przypadkach realizowana była w pełni zasada podwójnego członkostwa polegająca na tym, że 100% członków szkolnych klubów sportowych było jednocześnie członkami uczniowskich klubów sportowych. W innych przypadkach tylko część uczniów będących członkami szkolnych klubów sportowych była także członkami uczniowskich klubów sportowych. Przy niektórych szkołach szkolne kluby sportowe nie prowadziły działalności.

Właścicielami sprzętu sportowego używanego przez zawodników badanych klubów były najczęściej szkoły i kluby. Niekiedy był on także własnością miejskich ośrodków sportu i rekreacji lub samych zawodników. Sprzęt sportowy używany przez uczniów – zawodników klubów sportowych kupowano za środki: własne klubów (m.in. uzyskanych za osiągnięcia sportowe), środki urzędów miast, związków sportowych.

Wśród badanych podmiotów zwrócono uwagę na 6 przypadków tzw. „fikcyjnego” zakładania UKS-ów w celu pozyskania środków finansowych i sprzętu sportowego. Zdaniem jednego z respondentów na terenie Giżycka funkcjonuje kilka tego typu UKS-ów. Nie prowadzą one w zasadzie działalności szkoleniowej, a szkoleniem zajmują się inne organizacje. Inny badany stwierdził: „znam przypadki gdy kluby założone w latach 2000 i 2001 otrzymały sprzęt i na tym koniec”. W tej kwestii odnotować należy także opinię jednego z

nauczycieli, który stwierdził, że „obecnie nie ma to sensu, fikcyjny UKS nie pozyska środków, bo są one naliczane za punkty ze współzawodnictwa sportowego, a zawodników nie można dublować”.

Funkcje realizowane przez uczniowskie i szkolne kluby sportowe w procesie wychowania fizycznego

Dokonując opisu funkcji realizowanych przez uczniowskie i szkolne kluby sportowe uwzględniono:

1. rodzaje dyscyplin sportowych rozwijanych przez badane kluby,
2. skalę umasowienia (liczbę członków ogółem oraz w odniesieniu do wszystkich uczniów w szkole) oraz ich strukturę społeczną ze względu na płeć,
3. największe osiągnięcia sportowe uczniów – zawodników tych klubów,
4. poziom realizacji funkcji: dydaktycznej, wychowawczej, zdrowotnej, rozrywkowej, integracyjnej, wyczynowej,
5. główne problemy z jakimi borykały się badane kluby,
6. podstawowe źródła przychodów i kosztów klubów,
7. społeczne znaczenie realizowanych funkcji przejawiające się uzyskaniem przez kluby statusu organizacji pożytku publicznego.

Uczniowskie kluby sportowe prowadziły działalność w następujących dyscyplinach sportu: piłce siatkowej (14), piłce nożnej (14), pływaniu (11), lekkiej atletyce (5), unihokeju (3), taekwondo (3), triathlonie (3), tenisie stołowym (3), pięcioboju nowoczesnym (2), szermierce (2), badmintonie (2), piłce ręcznej (2), koszykówce (1), tańcu (1), strzelectwie sportowym (1), biathlonie (1), łyżwiarstwie szybkim (1), kajakarstwie (1), narciarstwie (1), rugby (1), żeglarstwie (1), jeździe konnej (1)⁷.

Liczba dyscyplin sportowych rozwijanych przez szkolne kluby sportowe była mniejsza. Należały do nich: piłka nożna (13), piłka siatkowa (10), koszykówka (5), lekka atletyka (4), piłka ręczna (4), pływanie (3), badminton (2), tenis stołowy (2), kajakarstwo (1), narciarstwo (1), unihokej (1), taekwondo (1).

Według opinii zdecydowanej większości badanych nauczycieli liczba członków poszczególnych

⁷ Uzyskane dane na temat preferowanych w UKS-ach dyscyplin sportu są rozbieżne, wynikami badań R. Tomika i W. Kudlika, którzy stwierdzili, że „korfbal, unihokej, sporty wrotkarskie, baseball, kajakarstwo to dyscypliny sportu najczęściej uprawiane w UKS dzięki jednemu z zadań programu – pomocy sprzętowej” [Tomik, Kudlik 2008: 93.]

Tabela 3. Funkcje uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w opinii respondentów

Lp.	Rodzaj funkcji	Uczniowskie kluby sportowe		Szkolne kluby sportowe	
		Punkty	% ¹¹	Punkty	% ¹²
1.	Dydaktyczna	233	77,7	175	76,1
2.	Zdrowotna	232	77,3	179	77,8
3.	Wychowawcza	231	77,0	186	80,9
4.	Integracyjna	222	74,0	170	73,9
5.	Wyczynowa	204	68,0	149	64,8
6.	Rozrywkowa	180	60,0	151	65,6

Źródło: na podstawie badań własnych

uczniowskich bądź szkolnych klubów sportowych mieściła się w przedziale od 50 do 90 osób. W 11 przypadkach podano, że liczba członków tych klubów jest większa i wynosi od 100 do 200 osób (6 przypadków), bądź ponad 200 osób (5 przypadków). Jeden z respondentów stwierdził, że liczba członków znanego mu uczniowskiego klubu sportowego nie przekracza 30 osób. Zauważono, że większą liczbę członków klubów powyżej 100 osób wymieniano wtedy gdy przy szkole prowadził działalność wyłącznie jeden klub (uczniowski klub sportowy).

Zdaniem badanych odsetek uczniów szkoły, którzy zajmowali się sportem w uczniowskich i szkolnych klubach sportowych wynosił najczęściej kilka procent (od 2 do 10%). W 2 przypadkach odsetek ten był mniejszy i wynosił mniej niż 1%. Zdarzały się jednak szkoły, w których ponad 20% uczniów czynnie uczestniczyło w zajęciach uczniowskich i szkolnych klubów sportowych (7 przypadków)⁸.

W zajęciach sportowych prowadzonych przez uczniowskie i szkolne kluby sportowe uczestniczyła na ogół zbliżona liczba chłopców i dziewcząt. W przypadku siedmiu klubów wskazywano na większy udział chłopców niż dziewcząt, a w trzech innych przypadkach podkreślano większe zainteresowanie sportem ze strony dziewcząt. W klubach gdzie udział procentowy dziewcząt był większy niż chłopców (dziewczęta stanowiły 60-70% uprawiających sport) rozwijano m.in. takie dyscypliny sportu jak: badminton, tenis stołowy, pływanie, piłkę ręczną, piłkę siatkową, lekką atletykę).

Uczennice i uczniowie uprawiający sport w niektórych uczniowskich klubach sportowych posiadali znaczące osiągnięcia sportowe. Do tych osiągnięć należały m.in.:

- udział w mistrzostwach świata w pięcioboju,
- IV miejsce w Pucharze Świata w pięcioboju,
- medale na mistrzostwach Polski w różnych dyscyplinach sportu (kick boxingu, badmintonie, pływaniu,

- udział w mistrzostwach Polski (triathlon, taekwondo),
- reprezentowanie Polski w rozgrywkach piłki nożnej w kategoriach wiekowych U-14, U-15, U-16,
- medale w ogólnopolskich i wojewódzkich olimpiadach młodzieży,
- udział i medale w rozgrywkach regionalnych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych w różnych dyscyplinach sportu (unihokeju, tenisie stołowym, piłce siatkowej, lekkiej atletyce, piłce ręcznej)⁹.

W opinii respondentów uczniowskie i szkolne kluby sportowe realizowały głównie funkcje dydaktyczną, zdrowotną, wychowawczą i integracyjną. Pozostałe funkcje w tym funkcja wyczynowa i rozrywkowa traktowane były jako mniej ważne (tabela 3)^{10, 11, 12}.

Podstawowym problemem z którym borykały się kluby były problemy finansowe, bazy materialnej i sprzętu sportowego. Zwracano także uwagę na spadek zainteresowania czynnym uprawianiem sportu przez dzieci, brak zrozumienia ze strony nauczycieli innych przedmiotów, brak sponsorów, brak dobrej współpracy ze szkołą i samorządem.

⁹ Dane na temat osiągnięć sportowych UKS-ów potwierdzają spostrzeżenia R. Tomika i W. Kudlika, którzy zauważyli, że „rzeczywistą funkcją UKS, niezakładaną przez pomysłodawców, stał się znaczący ich udział w sporcie wyczynowym seniorów. Część klubów uczniowskich osiągnęło poziom sportowy i organizacyjny, pozwalający na włączenie się do rywalizacji sportowej na najwyższym poziomie również w kategorii seniorów” [Tomik, Kudlik 2008: 92].

¹⁰ Z założeń programu „Sport dla wszystkich dzieci” wynikało, że UKS-y realizować powinny funkcje dydaktyczno-wychowawcze - por. J. Urbańska [2000]: *Uczniowskie kluby sportowe w programie „Sport dla wszystkich dzieci”* [w:] *Sport wszystkich dzieci zadaniem rodziny, samorządów terytorialnych i stowarzyszeń kultury fizycznej*, Krajowa Federacja Sportu dla Wszystkich, Warszawa.

¹¹ Poziom realizacji poszczególnych funkcji klubów sportowych w ujęciu procentowym obliczono poprzez podzielenie ogólnej liczby przyznanych punktów przez maksymalną liczbę punktów możliwą do uzyskania.

¹² Jak wyżej.

⁸ Dane te są zbieżne z wynikami badań R. Tomika, który stwierdził, że UKS-y skupiają około 9% uczniów i uczennic [Tomik 2008].

Wypowiadając się na ten temat poszczególni respondenci podkreślali m.in., że:

1. „brak stabilizacji finansowej uniemożliwia zatrudnianie pracowników etatowych przy bardzo szerokiej działalności sportowej (biathlon, pływanie, pięciobój nowoczesny, triathlon, szermierka, strzelectwo sportowe”;
2. „brak funduszy na całkowitą realizację programu (organizację imprez, zakup sprzętu, organizację obozów”;
3. brak funduszy uniemożliwia zatrudnianie osób „zajmujących się obsługą finansowo-księgową”.

Działalność uczniowskich i szkolnych klubów sportowych byłaby niemożliwa bez przychodów finansowych. W przypadku uczniowskich klubów sportowych pochodziły one od: urzędów miast (gmin, powiatów), sponsorów, dyrekcji szkół, federacji sportu, rodziców i darczyńców. Szkolne kluby sportowe utrzymywały się głównie z dotacji z urzędów miast (gmin) oraz ze szkół. Wśród źródeł przychodów wymieniano także składki członkowskie.

Do podstawowych rodzajów kosztów działalności jednych i drugich klubów należały koszty zakupu sprzętu sportowego, koszty organizacji wyjazdów na zawody sportowe, koszty wynagradzania trenerów, instruktorów oraz pracowników biurowo-księgowych.

W przypadku uczniowskich klubów sportowych występowały także koszty organizacji obozów (zgrupowań), opłaty za licencje dla zawodników, koszty transportu.

Wśród badanych klubów, które prowadziły działalność wśród dzieci i młodzieży szkolnej tylko dwa posiadały status organizacji pożytku publicznego¹³.

Kierunki usprawnień procesu pozaszkolnego wychowania fizycznego

Dążąc do określenia kierunków usprawnień procesu pozaszkolnego wychowania fizycznego zebrano opinie nauczycieli na temat:

1. postulatów w zakresie poprawy efektów uczniowskich i szkolnych klubów sportowych,
2. obowiązujących w Polsce ogólnych przepisów prawnych regulujących działalność tego typu klubów,
3. obowiązujących w Polsce rozwiązań prawno-organizacyjnych sprzyjających lepszej współpracy

uczniowskich i szkolnych klubów sportowych oraz ich współpracy z otoczeniem.

W celu poprawy efektów działania uczniowskich klubów sportowych należałoby: pozyskiwać wyższe środki finansowe z gminy, poprawić współpracę z firmami i organizacjami patronackimi, pozyskiwać większą liczbę członków, zawodników oraz rodziców dla swojej działalności, położyć większy nacisk na promowanie poszczególnych dyscyplin sportowych rozwijanych w klubach, organizować cyklicznie zawody sportowe, skuteczniej motywować dyrektorów szkół do lepszej współpracy z klubami, zwiększyć ofertę programową, poprawić warunki prowadzenia zajęć, szkolić kadrę trenerską, zorganizować system współzawodnictwa uczniowskich klubów sportowych w województwie oraz nagradzać najlepsze UKS-y przydziałem sprzętu sportowego, dokonać z „automatu” zmiany statusu UKS-ów na organizacje pożytku publicznego, skuteczniej zachęcać młodzież do uprawiania sportu, zatrudniać menedżerów, którzy rozkręciliby działalność klubu.

W celu poprawy efektywności działania szkolnych klubów sportowych badani postulowali: poprawienie bazy szkoleniowej i budowę nowych obiektów sportowych w szkole, zwiększenie liczby godzin pozalekcyjnych z wychowawcą fizycznego, podnoszenie poziomu wykształcenia kadry trenerskiej, zatrudnianie większej liczby instruktorów, branie udziału w cyklicznie organizowanych zawodach.

Nie było zgodności pomiędzy badanymi nauczycielami na temat wpływu obowiązujących przepisów prawnych (zewnątrznych i wewnętrznych) na działalność badanych klubów sportowych. Zwolennicy obowiązujących rozwiązań prawnych twierdzili, że obowiązujące przepisy prawne w niczym nie ograniczają działalności uczniowskich i szkolnych klubów sportowych, że „trzeba tylko chcieć”. Więcej argumentów na „nie” mieli przeciwnicy obowiązujących obecnie rozwiązań prawnych. Jeden z badanych zauważył, że uczniowskie kluby sportowe nie mogą rozwijać działalności gospodarczej i nieodpłatnej w obszarze, który jest im najbardziej znany. „Poprzez ustawę o sporcie z 2010r. rozszerzono rozumienie kultury fizycznej, co sprawia, że nie sposób rozdzielić sportu i rekreacji oraz prowadzić działalności gospodarczej poprzez usługi rekreacyjne”. Inny badany zauważył, że obecnie przepisy prawne uniemożliwiają zwalnianie klubów z podatków. Tymczasem środki przekazywane od sponsorów powinny być częściowo odliczane. Podkreślano także, że „po założeniu UKS przy szkole, bez pomocy finansowej samorządu terytorialnego klub praktycznie nie może funkcjonować. Przepisy prawne nie regulują kwestii finansowania UKS-ów.

13 Były to: Klub Sportowy „Sokol” w Sokółce oraz Stowarzyszenie Mamy Wielkie Serca (SMWS) w gminie Świnice Warckie, które nie były jednak formalnie uczniowskimi klubami sportowymi.

Po założeniu UKS-u możliwe jest tylko pozyskanie sprzętu sportowego. Potem jest tylko pod górę”.

Zauważono także „niedoskonałości” obecnych regulacji prawnych w systemie oświaty. Zwrócono uwagę, że z formalnego punktu widzenia poszczególne szkoły nie mają obowiązku udostępniać bazy sportowej dla UKS-ów. Współpraca odbywa się na zasadzie wzajemnych uzgodnień.

Wskazując na instytucje, które mogłyby skuteczniej współuczestniczyć w procesie pozaszkolnego wychowania fizycznego wymieniano: związki sportowe, prywatne firmy świadczące usługi sportowo-rekreacyjne, fundacje, przychodnie lekarskie, Ministerstwo Sportu i Turystyki, gminy, Szkolny Związek Sportowy, miejskie domy kultury, inne stowarzyszenia w tym stowarzyszenia parafialne.

Podsumowanie i wnioski:

1. W latach 1994-2010 nastąpił bardzo dynamiczny rozwój ilościowy uczniowskich klubów sportowych w Polsce. Ich liczba w połowie pierwszej dekady XXI wieku przekroczyła 6 tysięcy (blisko 50% wszystkich klubów w Polsce).
2. Pomysł utworzenia uczniowskich klubów sportowych jako podmiotów posiadających osobowość prawną dobrze wkomponował się w ideę społeczeństwa obywatelskiego i usamodzielniania klubów oraz ich członków. Dotychczasowa koncepcja zakładania szkolnych klubów sportowych jako jednostek regulaminowych Szkolnego Związku Sportowego, okazała się w tym kontekście mniej atrakcyjna.
3. Działalność uczniowskich i szkolnych klubów sportowych w tych samych środowiskach szkolnych nie jest postrzegana jako działalność konkurencyjna. Uczniowskie kluby sportowe mogą być członkami zwyczajnymi Szkolnego Związku Sportowego, w świetle zapisów statutowych tego Związku.
4. Uczniowskie i szkolne kluby sportowe posiadają ugruntowaną pozycję w środowisku szkolnym choć ich współpraca z dyrekcjami poszczególnych szkół nie zawsze układa się wzorcowo.
5. Uczniowskie i szkolne kluby sportowe prowadzące działalność w środowisku szkolnym to najczęściej kluby małe 1-3 sekcyjne, liczące kilkudziesięciu członków. W zajęciach sportowych prowadzonych przez te kluby uczestniczy zwykle od kilku do kilkunastu procent wszystkich dzieci i młodzieży poszczególnych szkół.
6. Do najważniejszych funkcji realizowanych przez większość uczniowskich i szkolnych klubów

sportowych należały funkcje dydaktyczne, zdrowotne, wychowawcze i integracyjne. Pozostałe funkcje, w tym funkcja wyczynowa i rozrywkowa realizowane były w mniejszym zakresie. Niektóre uczniowskie kluby sportowe osiągały bardzo dobre wyniki w sporcie wyczynowym.

7. Do podstawowych problemów z którymi borykały się badane podmioty należały problemy finansowe, bazy materialnej i sprzętu sportowego.
8. Zwiększenie efektywności działania uczniowskich i szkolnych klubów sportowych jest możliwe poprzez zmiany systemowe na wielu płaszczyznach, w tym płaszczyźnie marketingowej, prawno-organizacyjnej, szkoleniowej, finansowej oraz poprzez lepszą współpracę z otoczeniem.

Bibliografia

9. Griffin R.S.(1998), *Sports in the Lives of Children and Adolescents: Success on the Field and in Life*, Praeger, Westport, Connecticut.
10. Jaczynowski L., Stopczyński M., Żyśko J. (2007), *Wypisy z podstawowych aktów prawnych dotyczących kultury fizycznej*, Wydawnictwo AWF w Warszawie, Warszawa.
11. *Kluby sportowe w latach 1999-2000* (2001), GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa-Rzeszów.
12. *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 1990-1998* (1999), GUS, Warszawa.
13. *Kultura Fizyczna w Polsce w latach 2008-2010* (2011), GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa-Rzeszów.
14. Malinowska E. (i współautorzy) (2004), *Kluby sportowe w latach 2001-2002*, GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa – Rzeszów.
15. Malinowska E. (i współautorzy) (2007), *Kluby sportowe w latach 2004-2006*, GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa – Rzeszów.
16. O'Sullivan A., MacPhail A.(2010), *Young People's Voices in Physical Education and Youth Sport*, Routledge, London.
17. *Rocznik Statystyczny* (1991), GUS, Warszawa.
18. Thiebaut J. (2000), *Sporting a New Perspective: How to Make Children's Sports a Positive Experience*, Publisher: iUniverse, Writers Club Press.
19. Tomik R. (2006), *Działalność uczniowskich klubów sportowych*, AWF, Katowice.
20. Tomik R. (2008a), *Students membership in school sports and their attitudes toward physical education and sport in various types of schools*, „Human Movement”, vol. 9, no. 2.
21. Tomik R. (2008b), *Zasięg i rzeczywiste funkcje uczniowskich klubów sportowych w sporcie szkolnym*, AWF, Katowice.
22. Tomik R., Kudlik W. (2005), *10 lat Uczniowskich Klubów Sportowych (1994-2004)*, Krajowa Federacja Sportu dla Wszystkich, Warszawa.

23. Tomik R., Kudlik W. (2008), *Geneza i założone funkcje uczniowskich klubów sportowych* [w:] J. Chełmecki [red.], *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Wychowanie fizyczne i sport dzieci wiejskich i w małych miastach*. Tom II, AWF J. Piłsudskiego w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja „Centrum Edukacji Olimpijskiej”, Warszawa.
24. Tomik R., Kudlik W. (2011), *Uczniowskie kluby sportowe w procesie przygotowania młodzieży do roli wolontariusza sportowego* [w:] J. Nowocień, K. Zuchora [red.], *Wolontariat w edukacji, sporcie i w ruchu olimpijskim i paraolimpijskim*, AWF J. Piłsudskiego w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja „Centrum Edukacji Olimpijskiej”, Warszawa.
25. Urbańska J. (2000), *Uczniowskie kluby sportowe w programie „Sport dla wszystkich dzieci”* [w:] *Sport wszystkich dzieci zadaniem rodziny, samorządów terytorialnych i stowarzyszeń kultury fizycznej*, Krajowa Federacja Sportu dla Wszystkich, Warszawa.

This copy for personal use only – distribution prohibited